پس منظر: هن سورت جي منڍ ۾ 'اَلۡاَنۡفَال' جو لفظ استعمال ٿيو آهي، جنهن تان ان جو اهو نالو پيو آهي. هيءَ سورت مديني منوره ۾ سن 2 هجري ۾ غزوه بدر جي موقعي تي نازل ٿي. ان ۾ مالِ غنيمت جا مسئلا ۽ ان جي ورهاست جو طريقو ٻُڌايو ويو آهي، تنهن کان سواءِ ان سورة جي اهم موضوعن ۾ مؤمنن جون صفتون، هجرت جو قِصو، مُشرڪن جي دشمني ۽ سندن بداعماليون، جهاد في سبيل الله جي ترغيب، ڪافرن سان صلح، جنگي قيدين جا اصول ۽ هجرت جا ڪي مسئلا شامل آهن.

1. سورة الانفال: رڪوع 1، آيتون: 1 کان 10 تائين

آيت نمبر 1: يَسۡـَٔلُوۡنَكَ عَنِ الۡاَنۡفَالِ ؕ قُلِ الۡاَنۡفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوۡلِ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصۡلِحُوۡا ذَاتَ بَيۡنِكُمۡ ۚ وَاَطِيۡعُوا اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗۤ اِنۡ كُنۡتُمۡ مُّؤۡمِنِيۡنَ ۝

ترجمو: (اي پيغمبر!) غنيمت جي مال بابت توهان کان پڇن ٿا، چؤ ته غنيمت جو مال الله ۽ پيغمبر جو آهي، پوءِ الله کان ڊڄو ۽ اوهين پنهنجو پاڻ ۾ نهراءُ ڪريو ۽ جيڪڏهن مؤمن آهيو ته الله ۽ سندس رَسُول جي فرمانبرداري ڪريو. (1)

سمجهاڻي: هن آيت ۾ 'انفال' جو مطلب، حڪم، پاڻ ۾ صلح سان رهڻ ۽ الله تعالىٰ ۽ سندس رسول ڪريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيۡهِ وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ جي فرمانبرداري ڪرڻ ڪي بيان ڪيو ويو آهي. لفظ 'انفال' نفل جو جمع آهي. جنهن جي لفظي معنىٰ: واڌي يا واڌارو آهي. جنهن ريت لازم عبادت کان سواءِ ثواب لاءِ ڪيل عبادت کي 'نفل' چئبو آهي، ساڳيءَ طرح غنيمت جي مقرر حصي کان وڌيڪ انعام طور ڏنل حصي کي به 'نفل' چئبو آهي. جنگ ۾ دشمن مٿان غالب ٿيڻ کان پوءِ سندن هٿ آيل شيون 'غنيمت' سڏبيون آهن ۽ جيڪڏهن جنگ کان اڳي ئي دشمن شڪست مڃي فرار ٿي وڃي ته سندن ڇڏيل شين کي 'مالِ فَي' چئبو آهي. هتي 'انفال' مان مالِ غنيمت ئي مراد آهي.

انفال جو حڪم: هن آيت ۾ مال غنيمت جي ورهاست جو اجمالي حڪم ٻڌايو ويو آهي البته اڳتي 'اعلمو انما غنمتم' کان ان جي وضاحت ڪئي وئي آهي. اي پيغمبر! اوهان کان مالِ غنيمت بابت پُڇا ڪن ٿا. اوهان کين ٻُڌايو ته مالِ غنيمت جي ورهاست جو اختيار الله تعالىٰ

۽ سندس رسول وٽ آهي. تنهنڪري الله تعالىٰ جي نافرمانيءَ کان ڊڄندا رهو ۽ پاڻ ۾ صلح ۽ عافيت سان رهو ۽ جيڪڏهن پنهنجي ايمان ۾ سچا آهيو تہ الله تعالىٰ ۽ سندس رسول حضرت مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَلَّمَ جي حڪمن جي تابعداري ڪريو.

استادن لاءِ هدايتون

غنيمت ۽ ان جا مترادف لفظ: انفال ۽ فيءُ بحث هيٺ آڻي تنهي اصطلاحن کي جدا جدا سمجهايو.

آيت نمبر 2-3-4: اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيٰتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّعَلٰى
رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۚۖ ﴿٢﴾ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ؕ ﴿٣﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ؕ لَهُمْ دَرَجٰتٌ عِنْدَ
رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۚ ﴿٤﴾

ترجمو: مُؤمن اُهي ئي آهن جن جون دليون جڏهن الله ياد ڪيو ويندو آهي (تہ) ڊڄنديون آهن ۽ جڏهن سندس آيتون انهن کي پڙهي ٻڌائبيون آهن تڏهن اُهي سندن ايمان کي وڌائينديون آهن ۽ پنهنجي پالڻهار تي ڀروسو ڪندا آهن. (2) اُهي نماز پڙهندا آهن ۽ جيڪي کين رزق ڏنوسون تنهن مان خرچ ڪندا آهن. (3) اِهي ئي پڪا مؤمن آهن. انهن لاءِ سندن پالڻهار وٽ (وڏا) درجا ۽ بخشش ۽ چڱي روزي آهي. (4)

سمجهاڻي: هنن آيتن ۾ اهي خوبيون بيان ڪيون ويون آهن، جيڪي هر مؤمن ۾ انهن صفتن جو هئڻ ضروري آهي:

- جڏهن انهن جي سامهون الله تعالىٰ ۽ سندس وڏائي بيان ڪئي وڃي ٿي تہ سندن دلين ۾ هيبت طاري ٿي وڃي ٿي ۽ اهي الله تعالىٰ جي خوفِ ۾ ڏڪي وڃن ٿيون.
- جڏهن سندن سامهون قرآن مجيد جي تلاوت ڪئي وڃي ٿي تہ سندن ايمان وڌي وڃي ٿو.
- اهي هر ڳالهہ ۾ پنهنجي پروردگار مٿان ڀروسو رکن ٿا.
- اهي نماز کي ساري سنياري ادا ڪن ٿا.
- ۽ جيڪو ڪجهہ الله تعالىٰ کين عنايت ڪيو آهي تنهن مان سماج جي ضرورت مندن تي خرچ ڪن ٿا.

جيڪي شخص اهڙين خوبين جا مالڪ آهن، اهي ئي حقيقي ۽ سچا مؤمن آهن. انهن لاءِ سندن پالڻهار وٽ اعلىٰ درجا ۽ بخشش ۽ پاڻ سان گڏ نهايت عمدو رزق تيار ٿيل آهي. جيڪو کين جنت ۾ ملندو.

استادن لاءِ هدايتون

مومنن جي وڏيڪ وصفن ۽ خوبين تي روشني وجهو.

آيت نمبر 5-6: كَمَآ اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْۢ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ ۠ وَاِنَّ فَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ لَكٰرِهُوْنَ ۙ﴿۵﴾ يُجَادِلُوْنَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُوْنَ اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُوْنَ ۭ﴿۶﴾

ترجمو: جيئن تنهنجي رب توکي تنهنجي گهر (مديني) مان سچي تدبير لاءِ ٻاهر آندو، ۽ بيشڪ مؤمنن منجهان هڪ ٽولي ضرور ناراض هئي. (5) اُهي سچي ڳالهه بابت ان جي پڌري ٿيڻ کانپوءِ (به) توسان گفتگو ڪندا رهيا ڄڻ ته اُهي (اکين سان) ڏسندي موت ڏانهن هڪليا وڃن ٿا. (6)

سمجهاڻي: هنن آيتن ۾ جنگ بدر لاءِ اصحاب ڪرام رضي الله عنهم جي وچ ۾ ٿيل اختلاف راءِ کي بيان ڪيو ويو آهي. كَمَآ اَخْرَجَكَ رَبُّكَ: اي پيغمبر! جهڙيءَ ريت مالِ غنيمت جي ورهاست ۾ اوهان کي اختيار ڏنو ويو ۽ ڪي ماڻهو ان تي اعتراض ڪندا رهيا. ساڳيءَ ريت جنگ بدر لاءِ تيار ٿيڻ مهل به ڪجهه اصحاب سڳورن رضي الله عنهم قريش مڪ وٽ وڏي مسلح لشڪر هجڻ ۽ مسلمانن وٽ لشڪر جي ٿوري هجڻ ۽ هٿيارن جي نه هجڻ برابر جي ڪري راءِ ڏني ته لڙائي نه ڪرڻ گهرجي ۽ رڳو ابوسفيان واري قافلي جو مال حاصل ڪجي ان ڪري ته ان مال کي ڪافر اسلام ۽ مسلمانن جي خلاف استعمال ڪندا، پر الله تعالىٰ اوهان کي گهران نڪرڻ جي راهه ڏيکاري ۽ ڪجهه ماڻهو بي دليا ٿي هليا. الله تعالىٰ طرفان واضح فيصلي بعد به اهي اوهان سان اهڙيءَ طرح بحث پيا ڪن ڄڻ کين موت ڏانهن ڪاهيو پيو وڃي ۽ هو ان کي اکين سان ڏسندا هجن. لڙائيءَ کان کين ايترو پؤ پئي لڳو جڏهن ته موت ۽ زندگي سڀ الله تعالىٰ جي هٿ ۾ آهي.

آيت نمبر 7-8: وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّآئِفَتَيْنِ اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّوْنَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُوْنُ لَكُمْ وَيُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكٰفِرِيْنَ ۙ﴿۷﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُوْنَ ۚ﴿۸﴾

ترجمو: ۽ (ياد ڪريو) تہ جڏهن الله اوهان سان انجام ڪيو تہ (ڪافرن جي) ٻن ٽولين مان هڪ اوهان کي هٿ لڳندي ۽ اوهان گهريو ٿي تہ بي هٿيار (ٽولي) اوهان لاءِ هُجي ۽ الله گهريو ٿي تہ پنهنجي حُڪم سان حق کي ثابت ڪري ۽ ڪافرن جي پاڙ هِنَ لاءِ وڍي. (7) تہ حق کي ثابت ڪري ۽ باطل کي باطل ڪري پوءِ ڀلي ڏوهاري ناراض رهن. (8)

سمجهاڻي: هنن آيتن ۾ مسلمانن لاءِ ڪافرن جي ٻن ٽولين مان هڪ ٽوليءَ تي غلبو ۽ برتري کي بيان ڪيو ويو آهي. هوڏانهن الله تعالىٰ اوهان سان ابوسفيان جي قافلي تي غلبي يا ابوجهل جي لشڪر تي فتح جو وعدو ڪري ڇڏيو هو پر اوهين ابوسفيان واري قافلي سان مقابلو ڪري بغير ڪنهن مشقت جي اها شيءِ حاصل ڪرڻ پيا چاهيو، جڏهن تہ الله تعالىٰ جو هي اِرادو هو تہ ابوجهل جي اڳواٽي ۾ آيل لشڪر سان مسلمانن جو مقابلو ٿئي ۽ پنهنجي فيصلي سان حق کي واضح ڪري ۽ ڪافرن جي پاڙ ئي پٽي ڇڏي، تہ جيئن ڪافرن ۽ مجرمن جي نہ چاهڻ باوجود حق واضح ٿئي ۽ باطل کي شڪست اچي.

استادن لاءِ هدايتون

ڪافرن جي ٻن جماعتن مان مراد ڇا آهي؟ ۽ انهن جو انجام بيان ڪريو.

آيت نمبر 9-10: اِذۡ تَسۡتَغِيۡثُوۡنَ رَبَّكُمۡ فَاسۡتَجَابَ لَكُمۡ اَنِّيۡ مُمِدُّكُمۡ بِاَلۡفٍ مِّنَ الۡمَلٰٓئِكَةِ مُرۡدِفِيۡنَ ۝٩ وَ مَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشۡرٰى وَلِتَطۡمَئِنَّ بِهٖ قُلُوۡبُكُمۡ ۚ وَ مَا النَّصۡرُ اِلَّا مِنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيۡزٌ حَكِيۡمٌ ۝١٠

ترجمو: جڏهن جو پنهنجي پالڻهار کي فرياد ٿي ڪيوَ تہ (اُها) اوهانجي (فرياد) قبول ڪيائين (فرمايائين) تہ آءٌ لڳو لڳ هڪ ٻئي پٺيان ايندڙن هڪ هزار ملائڪن سان اوهان جي مدد ڪندڙ آهيان. (9) الله ان (مدد) کي رڳو خوشخبري ڪيو هو ۽ تہ اُن سان اوهان جون دليون تسلّي واريون ٿين. ۽ الله (جي پار کان) سواءِ (ٻئي هنڌان) مدد (ملڻي) نہ آهي. ڇوتہ الله غالب حڪمت وارو آهي. (10)

سمجهاڻي: هنن آيتن ۾ غزوه بدر ۾ سيدنا رسول ڪريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيۡهِ وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ ۽ صحابه ڪرام رضي الله عنهم جن جي دعا جي قبول ٿيڻ (ملائڪن جي نزول) کي بيان ڪيو ويو آهي. اِذۡ تَسۡتَغِيۡثُوۡنَ رَبَّكُمۡ: اڳتي آيت 9-14 ۾ غزوه بدر جي موقعي تي پيش ايندڙ حالتن ۽ الله تعالىٰ جي نصرت جي مختلف صورتن کي بيان ڪيو ويو آهي. اي پيغمبر! اهو وقت بہ قابلِ ذڪر آهي جڏهن اوهين جنگ بدر جي موقعي تي پنهنجي پالڻهار کان سوِيَ ۽ فتح جون

دُعائون پيا گُهرو. پوءِ ان اوهان جون دُعائون اگهايون ۽ وحي موڪليائين آءٌ لڳاتار ايندڙ هڪ هزار ملائڪن جي جٿي سان اوهان جي مدد ڪندس ۽ الله تعالىٰ ان مدد جو وعدو صرف خوش ڪرڻ ۽ اوهان جي دلين کي ڍڍ ڏيارڻ لاءِ ڪيو ۽ ورنه فتح ۽ ڪاميابي ته الله تعالىٰ جي هٿ ۾ آهي. جيڪو وڏو حڪمت وارو آهي.

مَشق

(الف) هيٺ ڏنل سوالن جا تفصيلي جواب لکو:

1. هيٺين آيتن مان ڪنهن به هڪ آيت جو ترجمو ۽ سمجهاڻي لکو.

(الف) وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّآئِفَتَيْنِ اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّوْنَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُوْنُ لَكُمْ وَيُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكٰفِرِيْنَ ۙ

(ب) اِذْ تَسْتَغِيْثُوْنَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنِّيْ مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُرْدِفِيْنَ

(ب) هيٺ ڏنل سوالن جا مختصر جواب تحرير ڪريو:

1. انفال، غنيمت ۽ فيءِ جو مفهوم بيان ڪريو.
2. سورة الانفال جي پهرين آيت ۾ ڪهڙين ٽن ڳالهين جو مومنن کي حڪم ڏنو ويو آهي؟
3. هن سبق ۾ مومنن جون ڪهڙيون صفتون بيان ڪيون ويو آهن؟

(ج) دُرست جواب جي سامهون (✓) جو نشان لڳايو:

1. سورة الانفال، نازل ٿي:

(الف) جنگ بدر جي موقعي تي (ب) جنگ احد جي موقعي تي
(ج) جنگ خندق جي موقعي تي (د) جنگ خيبر جي موقعي تي

2. بدر جي لڙائيءَ ۾ مومنن سان مدد جو انجام ڪيو ويو هو:

(الف) هڪ هزار ملائڪن جو (ب) ٻه هزار ملائڪن جو
(ج) پنج هزار ملائڪن جو (د) ڏهه هزار ملائڪن جو

3. سورة الانفال نازل ٿي:

(الف) 5 هه ۾ (ب) 4 هه ۾

(ج) 3 هه ۾ (د) 2 هه ۾

شاگردن ۽ شاگردياڻين لاءِ سرگرمي

شاگردن ۽ شاگردياڻين کي هيٺين موضوعن تي گروپن ۾ اسائنمنٽ لکڻ گهرجي:

1. غزوه بدر واقع ٿيڻ جا مکيہ سبب.
2. مسلمانن جي حڪمت عملي.
3. نتيجو.